

COMMENT CONDUIRE MON PEUPLE À DIEU?
KONINGIN WILHELMINA EN DE WALDENZISCHE PREDIKANT
FEDERICO BALMAS, 1912-1913

H.J. DE JONGE

Leiden

Over de geestelijke en godsdienstige ontwikkeling die Wilhelmina (1880-1962), koningin der Nederlanden van 1890 tot 1948, heeft door-gemaakt doet zij zelf verslag in haar *Eenzaam maar niet alleen*.¹ Zij publiceerde dit werk in 1959, elf jaar na haar troonsafstand.² Zij komt erin naar voren als iemand van vaste christelijke overtuiging en diep beleefde vroomheid. Haar gevoel van innige verbondenheid met Christus en haar sterke roepingsbesef treden telkens aan de dag. Met de gevarieerde traditie van christelijke geloof en denken blijkt zij tot in finesses vertrouwd. Zij weet er fijnzinnig en trefzeker over te spreken. Verscheidene stromingen komen in haar denkbeelden samen, onder meer mystiek, réveil, sociaal christendom, evangelische beweging, zendingsbeweging en oecumene.

In *Eenzaam maar niet alleen* beoogde Wilhelmina de leiding van God over haar leven te beschrijven.³ Bijzondere betekenis kende zij hierbij toe aan de ontwikkeling die zij doormaakte in de eerste veertien jaar van de twintigste eeuw,⁴ de periode van haar twintigste tot vierendertigste levensjaar. Zij geloofde, dat in de innerlijke groei die zij toen doormaakte een goddelijk plan tot uitvoering kwam, het plan van God voor haar leven.⁵ Zij werd er zich van bewust in en door Christus Gods

¹ Dit artikel dankt zijn ontstaan mede aan prof. dr. mr. C. Fasseur (Leiden). De archivalia uit Torre Pellice waarop het berust heeft hij in oktober 1997 in kopie ontvangen van dr. Albert de Lange (Heidelberg) en geraadpleegd als materiaal voor zijn biografie van Wilhelmina. Het eerste deel hiervan, getiteld *Wilhelmina De jonge koningin*, is in maart 1998 te Amsterdam verschenen. Fasseur heeft mij de stukken ter inzage gegeven en een aparte publicatie daarover gesuggereerd. Ik dank hem, evenals dr. J. Trapman (Leiden), voor het doorlezen van een eerdere versie van dit stuk en voor suggesties voor verbeteringen.

² Van Wilhelmina, *Eenzaam maar niet alleen*, gebruik ik hier de editie Amsterdam W ten Have, 1959.

³ P. 15.

⁴ P. 133.

⁵ P. 134.

kind te zijn.⁶ Christus deed, zegt Wilhelmina, zijn intrede in haar leven 'als *de* Leidsman.'⁷

Wilhelmina noemt enige predikanten die haar in de periode 1900-1914 hebben beïnvloed bij name: Frank Thomas uit Genève (1862-1928), Federico Balmas uit Sampierdarena (bij Genua; 1878-1934) en Ruben Saillens uit Parijs (1855-1942). Zij schrijft:

'Het was een oude gewoonte iedere winter in Den Haag naar de Waalse kerk te gaan. Gelukkig werd het meer en meer gebruik dat predikanten uit Frankrijk, Zwitserland en Italië te laten spreken.⁸ Zo ging daar ook voor Frank Thomas, de bekende prediker uit Genève ()⁹ Naast Thomas waren er ook anderen die voor mijn geestelijk leven van betekenis waren, onder hen Balmas van de Waldenzen en Saillens, de grijze Baptist uit Parijs. Ik verdiepte mij in die tijd veel in de boeken van Thomas en van bekende Franse predikers.'¹⁰

Aan Frank Thomas wijdt Wilhelmina ruim een halve bladzij.¹¹ Met zijn prediking van een 'christendom van de daad', 'gedragen door eigen Christuservaring', maakte hij diepe indruk op haar. Zij erkent dat hij van zijn bezieling iets op haar overdroeg. 'Christus werd voortaan hèt Doel voor mij.'¹²

Over 'Balmas van de Waldenzen' en Saillens¹³ uit Parijs deelt

⁶ P 134

⁷ P 135

⁸ Voor de Waalse predikanten van Den Haag in de periode 1887-1987, zie R.F. le Gras, 'Les Eglises wallonnes des Pays-Bas et les pasteurs qui les ont desservies entre 1887 et 1987,' *Nederlands Archief voor Kerkgeschiedenis* 68 (1988), pp. 85-114. In de periode 1887-1914 zijn het E. Bouvlier, E.P.J.A. Lacheret, J.E. Pfender, E.J. Lafon, A.A. Chouillet, J.A. Mohn, E. Michelin en J.P. Berthault.

⁹ Hier geeft Wilhelmina een verslag van de werkzaamheden van Thomas in Genève. Hij kwam zes of zeven jaar achtereenvolgend naar Nederland, ging hier voor in diensten, hield voordrachten en werd voor persoonlijke gesprekken ontvangen door Wilhelmina. Frank Thomas (1862-1928) was een belangrijke exponent van de vrij-evangelische beweging 'Société évangélique de Genève', opgericht in 1831. Deze streefde een evangelisatorisch réveil binnen het protestantisme en evangelisatie daarbuiten na. De beweging was gekant tegen vrijzinnigheid, rationalisme en kerkelijk establishment en gericht op bijbelverspreiding, bijbelstudie, bijbels gefundeerde vroomheid en praktisch-sociaal werk (o.a. op slagvelden). Thomas doceerde ook aan de theologische school van de Société.

¹⁰ Pp. 135-136

¹¹ Pp. 135-136

¹² P 135

¹³ Ruben Saillens (Saint-Jean-du-Gard 1855 - Condé-sur-Noireau, Calvados 1942). Saillens was een evangelisch geïnspireerd baptist. In 1889 stichtte hij een baptistengemeente in de volksbuurt bij de Parijse Hallen. Vanaf 1905 was hij reizend evangelist en prediker. Hij preekte niet alleen in Frankrijk, maar ook vaak daarbuiten. In 1905 droeg hij bij tot de stichting van de Baptistische Wereldbond. In 1921 stichtte hij een interdenominatieel bijbelinstituut te Nogent-sur-Marne, in 1922 een instituut voor de zending in Afrika en Azië. Hij droeg aan

Wilhelmina verder niets mee. In het volgende zal ik mij tot Balmas bepalen: wie was hij, hoe kwam hij met Wilhelmina in aanraking en hoe verliep het contact?

De informatie die ik hier bied is afkomstig uit het archief van de Tavola Valdese, het bestuur van de Waldenzengemeenten in Piëmont. Dit archief berust in het historisch documentatiecentrum van de Chiesa Valdese te Torre Pellice (bij Turijn). Voor een goed begrip diene het volgende.¹⁴

Alle gemeenten van de Waldenzenkerk in Italië buiten de (in meerderheid protestantse) Waldenzendalen in Piëmont werden tot 1915 bestuurd door een gezamenlijk Comitato di Evangelizzazione della Chiesa Valdese. Aangezien deze gemeenten klein waren en niet in staat waren zichzelf te onderhouden, werden jaarlijks predikanten die in de Waldenzengemeenten werkzaam waren naar Nederland, Engeland en Duitsland gestuurd om te collecteren. De Waldenzengemeenten in de Waldenzendalen in Piëmont daarentegen werden bestuurd door de Tavola Valdese. In 1915 werd het Comitato di Evangelizzazione met de Tavola Valdese samengevoegd. Vandaar dat archiefstukken van het Comitato worden bewaard in het Archief van de Tavola Valdese in Torre Pellice. De hier gebruikte stukken berusten in twee afdelingen: (1) Carte Personale – Federico Balmas (brieven); (2) Paesi Esteri/Olanda (overige stukken).

In 1912 en 1913 werd de predikant Federico Balmas door het Comitato di Evangelizzazione op collectereis gezonden naar Nederland. Tijdens zijn reizen stuurde hij geregeld brieven met verslagen van zijn ervaringen aan de president van het Comitato. In 1912 was dat Arturo Muston, president van 1906 tot 1913. In 1913 werd Muston opgevolgd door Ernesto Giampiccolo.

Uit een staatje met persoonsgegevens betreffende Balmas, een krantenartikel¹⁵ bij zijn overlijden en enkele andere bronnen blijkt het volgende betreffende zijn levensloop.¹⁶ Federico Balmas (1878-1934) was sinds 1904 predikant van de Waldenzenkerk in Italië. Hij was

enige liedbundels zowel teksten als melodien bij Zie over hem M Thobois in A Encrevé (red.), *Les protestants Dictionnaire du monde religieux dans la France contemporaine*, Parijs 1993, 439-440

¹⁴ De informatie veert in de volgende alinea is verstrekt door dr Albert de Lange (Heidelberg)

¹⁵ Uit *La Luce* van 7 februari 1934

¹⁶ Voor inlichtingen uit de archieven te Torre Pellice dank ik ook Prof Paolo Ricca, Facoltà Valdese di Teologia (Rome)

geboren te Prarostino (bij Turijn) op 31.1.1878, bevestigd in het ambt in 1904, predikant te Rodoretto (in de Waldenzendalen) 1904-1906, te Sampierdarena (bij Genua) 1906-1913, te Turijn 1914-1916, en te Perrero-Maniglia (Waldenzendalen) 1916-1919. Vervolgens nam hij ontslag uit de Waldenzenkerk en vestigde hij zich te Genève. Daar was hij van 1919 tot 1934 predikant van de Vrije evangelische kerk te Carouge, een dorp aan de zuidkant van Genève, vlak tegen de stad aan, nu geheel ingebouwd.¹⁷ Hij huwde Emma Bousson, een Zwitserse uit Genève. Of zij de echtgenote was die hij in zijn laatste brief uit Rotterdam uit 1913 noemt, is onzeker, maar het is zeer wel mogelijk. Balmas stierf te Montana (Wallis/Valais, Zwitserland) op 27.1.1934, vier dagen voordat hij 56 zou worden. Bij zijn dood had Balmas enige zoons. Er zijn wellicht nog directe nakomelingen in leven.

Een groepsfoto uit 1900 toont Balmas als student, 22 jaar oud, met intelligente, zelfbewuste, ernstige, ietwat norse gelaatstrekken.¹⁸ Hij is beter en moderner gekleed dan zijn medestudenten, beschaafd om te zien, maar oud voor zijn leeftijd.

Ten tijde van zijn ontmoetingen met koningin Wilhelmina was Balmas predikant te Sampierdarena (bij Genua). Hij was tweeëneenhalf jaar ouder dan Wilhelmina. Toen zij elkaar in 1912 en 1913 ontmoetten was Wilhelmina 32 en 33, Balmas 34 en 35 jaar oud.

Op zijn reis door Nederland moest de Waldenzische predikant primair alle Waalse gemeenten aandoen en daar in een zondagsdienst voorgaan en preken (in het Frans). In de week moest hij zoveel mogelijk spreekbeurten op samenkomsten houden. In de diensten en samenkomsten werden collectes voor de Waldenzen gehouden. Maar ook moest de predikant andere personen, welgestelde sympathiserende protestanten, in het land bezoeken en bij hen giften ophalen. Het moet een wat deprimerende en soms wat vernederende activiteit geweest zijn, ondanks de warme sympathie waarop de Waldenzen bij Walen en andere protestanten hier te lande konden rekenen, en ondanks de achting waarin Waldenzische predikanten hier te lande stonden. Dat de collectereizen Balmas zwaar vielen, bewijzen zijn klachten over de tegenvallende opbrengsten wanneer hij in 1912 in Leiden is

¹⁷ Het kerkgebouw in Carouge van de gemeente waarin Balmas predikant was is ook nu in gebruik.

¹⁸ V. Vinay, *Storia dei Valdesi*, III 1848-1978, Turijn 1980, afbeelding 63, 'Gruppo di allievi attorno al prof. Geymonat nel 1900.' Balmas is de tweede persoon van links op de tweede rij van boven (met horlogeketting dwars over zijn vest).

aangeland, zijn klacht over vermoedheid op 24.11.1912 uit Rotterdam en vooral zijn gretig enthousiasme voor de oprichting van een collecte-comité in Nederland welks werk de collectereis deels of geheel overbodig zou kunnen maken, een idee dat hij oppert in zijn brieven uit 1913.

Wat de financiële opbrengsten (tenslotte het doel) van Balmas' reizen door Nederland betreft: zijn reis van 1912 leverde fl. 3484,09 op, die van 1913 ruim fl. 3500. Aanzienlijke sommen. Voor een idee van de waarde mag men deze bedragen nu wel met tien vermenigvuldigen. De Eerste Wereldoorlog belette dat Balmas in de volgende jaren naar Nederland kwam. In 1919 werd hij predikant te Genève en was hij voor de collectereizen van de Waldenzen niet meer beschikbaar.

Uit 1903 is er de gedetailleerde, uiterst interessante instructie die de predikant-collectant uit Italië naar Nederland meekreeg.¹⁹ Het stuk vermeldt, welke Waalse gemeenten hij moest aandoen, wie hij waar moest bezoeken, op welke giften hij bij deze en gene kon rekenen, met wie hij her en der contact moest opnemen, en waar hij goedkoop kon logeren als een kerk hem geen onderdak kon bieden. In Den Haag moest de predikant-collectant 'direct na aankomst' een brief schrijven aan de koningin en de koningin-moeder, Emma. De Waalse predikant Bourlier zou uitleggen hoe men dit moest doen. Uit deze richtlijn is duidelijk, dat Balmas niet de eerste Waldenzische predikant was met wie Wilhelmina contact had. Maar voorheen was het er wellicht bij gebleven, dat de collectant een schriftelijk verzoek om geldelijke steun bij de koningin indiende en dat de koningin haar gift stuurde. Balmas zegt althans in 1912, dat de koningin nooit eerder een predikant op het paleis genodigd heeft, uitgezonderd Frank Thomas en haar hofpredikant.²⁰

¹⁹ Archivio Tavola Valdese, Paesi Esteri – Olanda, getiteld 'Note pel collettore in Olanda' onder gedrukt briefhoofd van Comm. Dott. Matteo Prochet, met adressen in Rome en Turijn. 3 bladzijden A4 in machineschrift. Om een indruk te geven citeer ik het volgende: 'La Haye. Scrivere appena giunto [dit is direct na aankomst] una lettera alla Regina ed alla Regina madre, anche mandando il rapporto [het jaarverslag van het Comitato di Evangelizzazione]. Il pastore Bourlier può dire come si deve fare. Il pastore Bourlier gentilmente prepara la guida che, naturalmente, si paga fiorini 2,50 al giorno. La colletta prende un 4 giorni () Leyde. Sono due pastori della Chiesa Wallonne. Mr. Chavannes, liberale, e Samuel Cler ortodosso. Scrivere a quest'ultimo. Se si può, predicazione domenicale per un giorno di colletta con guida.—La principale contributrice è morte l'altro anno e perciò si fa poco. Ecco il nome di alcune Hotels economici se non si trova alloggio in case private. Arnhem. Sluis Hotel, vicinissimo alla stazione. Leyde. Hotel du Commerce.'

²⁰ Zie Balmas' brief aan Muston van 19.11.1912, slot. Over de hofpredikanten, zie

De documenten waaruit ik hieronder put zijn stukken van het Comitato di Evangelizzazione: notulen van de vergaderingen van dit comité, correspondentie van Balmas aan de presidenten van het comité, en een enkel ander document. Deze stukken zijn, behalve korte fragmenten van Balmas' gesprekken met Wilhelmina die hij in het Frans weergeeft (en twee Franstalige briefkaarten aan Giampiccolo) gesteld in het Italiaans. Ik geef ze hier verkort in het Nederlands weer, maar laat de Franstalige fragmenten uit de gesprekken met Wilhelmina intact.

1912

13.8.1912: notulen van het Comitato di Evangelizzazione.

Het comité besluit, dat dit jaar ds. F. Balmas op collectereis zal gaan naar Holland en Parijs, in plaats van ds. G.D. Buffa die deze reis gewoonlijk maakt, maar dit jaar niet kan wegens zijn overplaatsing naar een nieuwe gemeente.

21.10.1912: brief van Balmas uit Nijmegen aan Muston te Rome.

Balmas is zijn collectereis ('giro di colletta') te Nijmegen met goed resultaat begonnen: opbrengst fl. 50. Hij kondigt zijn reis aan naar Arnhem, waar hij van 21 tot 26 oktober zal zijn, en naar Utrecht, waar hij van 26 oktober tot 1 november zal zijn.

4.11.1912: brief van Balmas uit Amsterdam aan Muston te Rome.

Nijmegen offerde dus goed, maar Arnhem moeilijk: sommige donateurs gaven minder, andere niet, sommige waren overleden. Van het feit dat niet Buffa, maar een ander gekomen is, profiteren donateurs om minder te geven. Balmas adviseert dezelfde collectant verscheidene jaren achtereen te laten komen: dat levert meer op. Arnhem heeft dus minder gegeven dan verleden jaar. Te Utrecht had Balmas de aanbeveling van baronesse Van Lynden, wat profijtelijk bleek. Te Zeist, Driebergen, Doorn en Baarn waren de opbrengsten goed.

Balmas heeft vandaag een eerste serie bezoeken in Amsterdam afgelegd. Van drie personen samen ontving hij fl. 35; de anderen gaven als verleden jaar. Buffa kan voortaan beter zelf komen. Balmas zal zondag a.s. te Amsterdam preken. Hij logeert hier bij vrienden.

Maar helaas zal hij te Leiden en Rotterdam in een hotel moeten (wat geld kost).²¹ Moet hij ook naar Groningen, vraagt Balmas, of gaan we daar maar eens in de twee jaar heen? Juist op het moment van schrijven ontvangt Balmas anoniem fl. 50 voor zijn preek van gisteren.

6.11.1912: briefkaart van Balmas uit Amsterdam aan G.D. Buffa te Napels.

Balmas vraagt, of hij ook naar Groningen moet. Of moet hij daarheen alleen schrijven? Te Leiden en Rotterdam zal hij helaas in een hotel moeten.

15.11.1912: brief van Balmas uit Leiden aan Muston te Rome.

Balmas heeft uit Amsterdam per bank fl. 1750 overgemaakt naar Italië. Hij zal opnieuw geld overmaken uit Den Haag. De opbrengst staat tot nu toe fl. 200 ten achter bij die van verleden jaar. De gewone gift ad fl. 100 te Amsterdam komt niet. In Haarlem is een donatrice, goed voor jaarlijks fl. 50, net overleden.

Te Leiden geeft de Gustaaf Adolf-Vereniging²² niet de gebruikelijke fl. 100, omdat het officiële verzoek te laat is binnengekomen. Voortaan moet het verzoek dus op tijd ingediend worden. De collecte te Leiden ging beter dan verleden jaar, net als die te Utrecht, zodat de achterstand nu (als boven gezegd) fl. 200 is, een achterstand die Balmas nog hoopt in te lopen. Maar de Hollanders hebben, zegt men, hun kapitaal belegd in fondsen die nu te lijden hebben van een crisis. Ook heeft er in alle Hollandse steden een enorme andere collecte plaats ten behoeve van medische teams die naar Turkije worden gezonden, en men geeft nu eenmaal aan wie de ergste nood lijdt.²³

²¹ Te Rotterdam kreeg Balmas uiteindelijk toch privé-logies bij de Italiaanse consul Hudig, zie zijn brief van 24 11 1912, slot

²² De op 3 augustus 1854 in de Pieterskerk te Leiden opgerichte vereniging die zich volgens artikel 1 van haar statuten ten doel stelde 'Protestanten, die te midden van een Roomse omgeving, wegens gebrek aan voldoende hulpmiddelen, voor hun kerkelijk leven, gevaar lopen voor het Protestantisme verloren te gaan, hiervoor te bewaren' De vereniging steunt gemeenten in Nederland, België en elders

²³ Balmas doelt hier op de Tripolitaanse of Libische oorlog die Italië van september 1911 tot oktober 1912 voerde met Turkije. Italië verklaarde zich in november 1911 meester van Libië, dat formeel leenhorig was aan Turkije, en ging tot bezetting over. In april 1912 begon Italië ook acties tegen de Turkse eilanden in de Egeïsche Zee. In mei bezetten de Italianen Rhodos, waar de Turken zich moesten overgeven. Ook enige Sporaden van Turkije vielen in Italiaanse handen. Op 15 oktober 1912 kwam te Lausanne de vrede tot stand. De sympathie van protestanten in Nederland ging naar de Turken. Liever Turken dan paaps, steunden zij

In Leiden wilde niemand Balmas, als onbekende collectant, bij zich thuis logies geven. Hij zit dus in een hotel-restaurant. Buffa kan volgend jaar beter zelf weer komen; dat levert meer op. De interesse voor de Waldenzen neemt af. In Leiden kwamen naar Balmas' voordracht 12 personen, die samen fl. 1,72 gaven; verleden jaar gaven ze Buffa nog fl. 3,80. Het is vooral treurig voor de Waldenzenkerk. Nu is Balmas' hoop gevestigd op Den Haag. Hij hoopt er hetzelfde op te halen als verleden jaar. Hij zal in Den Haag zijn van 17 tot 24 november (1912), bij de graaf Van Hogendorp, Sweelinckstraat 32.

19.11.1912: brief van Balmas uit Den Haag aan Muston te Rome.

Balmas heeft zondagmorgen jongstleden de eer gehad in de door hem in de Waalse kerk geleide kerkdienst hare majesteit de koningin van Nederland en haar verwante de groothertogin van Oldenburg²⁴ onder zijn talrijke gehoor te hebben. Bij thuiskomst trof hij de opperkamerheer van hare majesteit die Balmas opwachtte om de tevredenheid van de koningin over de preek over te brengen en om Balmas uit te nodigen aan het hof te verschijnen om 4 uur 's middags.

Balmas is naar het paleis gegaan en werd er aan de koningin voorgesteld.²⁵ De koningin heeft hem, in strijd met haar gewoonte, met een handdruk bedankt voor de weldaad die hij haar met zijn preek had bewezen. Hij had met haar en de groothertogin een lang gesprek, van 65 minuten. Zij kent de Waldenzenkerk zeer goed en interesseert zich zeer in haar. Vervolgens dankte ook de groothertogin Balmas en zei: 'Ik dank U voor de troost die U mij geboden hebt (zij had mij enige van haar twijfels meegedeeld en had me gesproken over enige van haar moeilijkheden, te intiem om hier te vermelden) en ik ben gelukkig dat die troost komt van een Waldenzische

de verliezende Turken met geld en medische teams

²⁴ Elisabeth van Mecklenburg-Schwerin, echtgenote van groothertog Friedrich August van Oldenburg. De laatste, groothertog van 1900 tot 1918, werd in 1918 door een matrozenbrigade uit Wilhelmshaven gedwongen afstand te doen. Elisabeth van Oldenburg was als zuster van prins Hendrik een schoonzuster van Wilhelmina. Elisabeth kampte met huwelijksproblemen en een geloofscrisis. Wilhelmina noemt haar in *Eenzaam maar niet alleen*, pp. 100 en 213.

²⁵ Hier volgt het verslag van Balmas' eerste bezoek aan Wilhelmina in 1912. De zomers bracht Wilhelmina door op Het Loo, maar van november tot mei placht Wilhelmina te resideren in Den Haag, op het paleis Noordeinde. Het paleis aan het Voorhout diende koningin-moeder Emma tot winterverblijf, zie Wilhelmina, *Eenzaam maar niet alleen*, pp. 44, 163 en 165. Emma overleed te 's-Gravenhage op 20 maart 1934.

dominee.²⁶ Beide vrouwen gaven de wens te kennen hem in de toekomst weer te zien.

De dag daarop, maandag dus, moest Balmas in de Waalse kerk zijn voordracht houden over de Waldenzen en hun werk. Daar verschenen tot zijn vreugde onder het gehoor opnieuw de koningin, de groothertogin en een deel van het hof, waaronder de prins-gemaal Hendrik. Aan deze laatste was Balmas al aan het hof voorgesteld: hij was heel vriendelijk tegen Balmas geweest. De koningin gaf maandagavond uit eigen initiatief een mooie gift, waarvoor Balmas niet het gebruikelijke verzoekschrift behoefde te schrijven. De gift bedroeg fl. 250, begeleid van de felicitaties van de opperkamerheer.

De eer van de komst van de koningin naar Balmas' voordracht in de Waalse kerk was, aldus Balmas, des te groter omdat zij zelden in de Waalse kerk komt.²⁷ Tijdens het hele uur dat de bijeenkomst in de Waalse kerk duurde stond er een mensenmenigte in de straten van het paleis tot aan het kerkgebouw: een teken van de grote belangstelling voor de Waldenzenkerk. Dit alles beïnvloedt de collecte-opbrengst zeer gunstig. Er geven nu meer mensen dan anders. Een dame heeft Balmas haar rijtuig met twee paarden aangeboden om de stad te bezoeken. Ze heeft hem op de lunch genodigd. Voor heel de week heeft hij afspraken. Het succes in Den Haag maakt de voorafgaande moeilijke momenten van de reis goed, te meer daar de koningin nog nooit eerder een predikant op het paleis genodigd heeft, uitgezonderd Frank Thomas. Alleen haar hofpredikant komt op het paleis.²⁸ Haar

²⁶ Balmas citeert hier de groothertogin tussen aanhalingstekens Ik vertaal woordelijk uit het Italiaans

²⁷ Wilhelmina zelf zegt daarentegen in haar beschrijving van de jaren vóór 1914, dat, wanneer de koninklijke familie 's winters in Den Haag was, het een 'oude gewoonte' was naar de Waalse kerk te gaan, *Eenzaam maar niet alleen*, p. 135

²⁸ Hofprediker was van 1 februari 1909 tot 1919 de Nederlands-heivormde predikant J.H. Gerretsen. Hij doopte Juliana. Zie over hem G.F.J. Antonides in D. Nauta e.a. (red.), *Biografisch lexicon voor de geschiedenis van het Nederlandse Protestantisme* 3, Kampen 1988, pp. 132-135, en idem, "Het geluid van een sterke stem" *Dr Jan Hendrik Gerretsen 1867-1923*, Gorinchem 1997, pp. 29, 91. 'Chapelaun de la Cour' was sedert 1878 Émile Bourlier (1845-1911), Waals predikant te Den Haag van 1877 tot zijn dood in november 1911. Over Bourlier, zie F.H. Chr. M. Daams, *Quatrième centenaire de l'Eglise Wallonne de La Haye. Kroniek van de laatste 100 jaar*, Amstelveen 1991, index onder Bourlier. Bourlier werd als 'chapelain de la Cour' in 1912 opgevolgd door Élisée Lacheret (1851-1920), die van 1878 tot 1893 Waals predikant te Den Haag was geweest. In 1893 was Lacheret, bekend om zijn welsprekendheid, vertrokken naar Parijs en daar eerst hulppredikant bij de gemeente van het Oratoire geworden. Maar voor die gemeente bleek hij te evangelisch, vandaar dat hij in 1902 predikant van de evangelisch gezinde gemeente Sainte-Marie werd, tot 1913. In 1912 werd hij benoemd tot hofprediker van koningin Wilhelmina.

interesse in Balmas en de Waldenzen is daarom opgevallen. De predikant van de Waalse kerk, A A Chouillet,²⁹ heeft Balmas dan ook zeer bedankt voor de eer die hare majesteit zijn kerk heeft aangedaan door daar op twee dagen achtereen te verschijnen om de spreker te horen.

Balmas zal volgende week een mooie som gelds overmaken.

24 11 1912 brief van Balmas uit Rotterdam aan Muston te Rome.³⁰

Balmas heeft opnieuw de groothertogin ontmoet, in een museum te Den Haag, en een goed gesprek met haar gehad. Balmas heeft haar beloofd haar te bezoeken in Genève. Hij heeft haar pastorale zorg verleend. Sinds vijf jaar kwam zij niet meer in de kerk, noch zag ze meer predikanten. Vanaf zondagavond is zij weer begonnen te bidden. Ze voelde als was ze door Balmas met God verzoend. Zij had zijn komst naar het museum voorvoeld en was daarom ook zelf gekomen om hem te spreken. Het werd een goed gesprek.

De koningin heeft Balmas opnieuw willen spreken en hem vrijdag op het paleis laten komen.³¹ Zij heeft Balmas een uur ontvangen en wilde weten, hoe zij een christelijke invloed op haar volk kon uitoefenen.³² Zij zei:³³ *'Je suis croyante et je voudrais être utile à mon peuple pour le conduire à Dieu. Comment pensez vous que je doive m'y prendre? Je crains toujours de ne pas être considérée comme sincère dans ma prière.'*

Balmas was zich op dit moment van zijn verantwoordelijkheid als dienaar van God diep bewust. In dit uur voelde hij al de eenzaamheid.

met standplaats Parijs. Hij vervulde deze functie tot zijn dood in 1920. Hij was actief in allerlei evangelische verbanden en bewegingen, o.a. voor de revisie van de liturgie, de zending en de zorg onder studenten. Vanaf 1905 werkte hij aan een (antivrijzinnige) vereniging van evangelisch-protestantse kerken in Frankrijk. Zie over Bourlier en Lacheret R F le Gras, *Les Eglises wallonnes des Pays-Bas*, pp. 97, 107, 110 over Lacheret A. Encreve in A. Encreve (red.), *Les protestants. Dictionnaire du monde religieux dans la France contemporaine*, Parijs 1993, pp. 281-282.

²⁹ Andre Alexandre Chouillet, geboren te Bougon (Deux Sevres) 3 8 1849, overleden te Parijs 6 4 1937, Waals predikant te Den Haag van 1894 tot 1921 als opvolger van Elisee Lacheret die in 1893 was vertrokken naar Parijs (eglise de l'Oratoire). Zie R F le Gras, *Les Eglises wallonnes des Pays-Bas*, pp. 97 en 108.

³⁰ Balmas logeert bij de consul van Italië, de heer Hudig, Leuvenkade 40.

³¹ Hier volgt het verslag van de **tweede** prive-ontmoeting van Wilhelmina met Balmas in 1912.

³² Letterlijk zegt Balmas, dat de koningin hem een uur ontving *'desiderando sapere da me, come doveva fare per una influenza cristiana sul suo popolo'*.

³³ Hier gaat Balmas over van het Italiaans in het Frans, de taal van het gesprek en hij citeert Wilhelmina, na een dubbele punt in de eerste persoon.

die een koningin omgeeft.³⁴ De koningin maakte diepe indruk op Balmas door haar intelligentie, en door haar sterke en warme geloof.³⁵ Bij het afscheid drukte zij Balmas innig de hand en zei: *'J'ai une profonde sympathie pour votre oeuvre et pour votre Eglise. Chaque fois que vous avez besoin de moi, vous pouvez vous adresser directement à moi; je ferai tout ce que je pourrai pour vous aider. Au revoir, Monsieur le Pasteur.'*

Aansluitend had Balmas nog een gesprek van meer dan een uur met de groothertogin van Oldenburg. De inhoud van het gesprek was te delicaat om er mededeling van te doen. Maar innerlijk had ze een ommekeer doorgemaakt; haar leven had een nieuwe wending genomen. Zij had Balmas gevraagd met haar in correspondentie te blijven. Ze zou in Oldenburg iets voor de Waldenzen doen. Balmas hoopt, dat ze woord houdt. Hij vertelt dit alles niet tot eigen eer, maar als blijk van de steun die kerk en prediking ondervinden: a Dio solo la gloria!

De collecte in Den Haag is boven de fl. 900 uitgekomen, ruim fl. 200 meer dan verleden jaar. Balmas zal de som deze week overmaken naar Italië.

Balmas begint moe te worden, maar is gezond. Te Rotterdam onthaalt de Italiaanse consul Hudig hem vorstelijk.

26.11.1912: briefkaart van Balmas uit Rotterdam aan Muston te Rome. Zojuist ontvangt Balmas een nieuwe uitnodiging van de koningin om haar morgen te Den Haag te komen bezoeken.³⁶ Ze deelt hem in haar brief een en ander mee, dat Balmas later per brief aan Muston zal melden.³⁷

Het werk gaat goed. Te Rotterdam is de collecte al fl. 40 beter dan verleden jaar. Den Haag heeft in totaal fl. 950 opgeleverd. De zaken gaan dus gunstig. Balmas zal zijn indrukken later meer gedetailleerd sturen, en ook een rapportje van het 'Comité wallon pour les affaires

³⁴ 'tutta la solitudine che circonda una regina' Zijn antwoord aan de koningin deelt Balmas hier niet mee. Eenzaamheid is natuurlijk ook een rode draad in Wilhelmina's eigen *Eenzaam maar niet alleen*. Over haar gevoelens enige tijd voor 1914 schrijft zij op p. 143: 'Intussen begon ik mij steeds meer de eenzaamheid van de kooi bewust te worden en ontstond een hunkering naar de mensen. Ik verlangde ernaar ze te ontmoeten zoals zij werkelijk zijn, en niet opgeschikt voor een bezoek ten paleize. Een werkelijke omgang van mens tot mens stond mij voor ogen. Tot benauwens toe werd mij die eenzaamheid.'

³⁵ 'per la sua fide virente e calda'

³⁶ Een verslag van dit derde privé-onderhoud tussen Wilhelmina en Balmas in 1912 geeft hij in de volgende brief van 29.11.1912 aan Muston.

³⁷ Ook dat doet hij in de volgende brief, van 29.11.1912.

vaudoises'³⁸ over zijn ervaringen: dat zal de interesse van de Walen in de Waldenzen levend houden, gevoed door het voorbeeld van de koningin.

29.11.1912: brief van Balmas uit Rotterdam aan Muston te Rome.

De koningin heeft Balmas in een eigenhandig schrijven³⁹ bedankt zowel voor hetgeen hij te Den Haag gedaan heeft voor haar verwante de groothertogin, d.w.z. voor de vertroosting haar door hem geboden, als voor wat hij voor de koningin zelf heeft gedaan. Zij heeft hem gevraagd haar voor zijn vertrek uit Nederland nog eenmaal te komen bezoeken en hij is gegaan.⁴⁰

Twee uur is hij bij de koningin geweest. Zij heeft een tweede gift gegeven, deze keer fl. 100, plus fl. 10 voor reiskosten vanaf Rotterdam.⁴¹ Tevens heeft ze de belofte gegeven hem ook volgende jaren te Den Haag te zullen ontvangen. De Waldenzen kunnen op de sympathie van hare majesteit rekenen en mogen zich zo vaak als nodig direct tot haar wenden.

Met de groothertogin zal Balmas contact houden. Zij zal hem in de lente bezoeken te Sampierdarena.

De collecte te Rotterdam was goed. Dordrecht en Breda lonen niet de moeite om er in de toekomst nog heen te gaan.

Overmorgen gaat Balmas naar Delft. Dan naar Parijs. Morgen zal hij fl. 1500 overmaken naar Italië. Balmas zal een rapport van zijn ervaringen sturen, opgemaakt op verzoek van het Comité vaudois van de Waalse kerken.

³⁸ In 1734-1735 richtten de Waalse kerken van Rotterdam, Delft, Den Haag en Amsterdam het 'Comité wallon pour les affaires vaudoises' op. Doel was het doelmatig beheer en gebruik van de diverse fondsen voor steun aan de Waldenzen. Het Comité, kortweg Comité vaudois genoemd, bestaat tot de huidige dag als een van de commissies van de Waalse kerken. Zie L. Bresson, 'Notice sur le Comité wallon pour les affaires vaudoises,' *Bulletin de la Commission de l'Histoire des Eglises Wallonnes*, 1re série, tome V (1892), pp. 270-280, J. Arnal, 'Le Comité vaudois,' *ibidem*, 4me série, livraison 8 (1936), pp. 5-40, J. Arnal, 'Un siècle d'activité. Le Comité vaudois de 1735 à 1835,' *ibidem*, 4me série, livraison 9 (1937), pp. 5-40.

³⁹ Deze autografe brief van Wilhelmina is niet onder de stukken betreffende Balmas te Torre Pellice. Balmas heeft de brief kennelijk persoonlijk bewaard. Misschien bevindt ze zich nog in de familie of in een archief te Genève, waar Balmas laatstelijk predikant was.

⁴⁰ Wat volgt is een kort verslag van het derde privé-onderhoud tussen Wilhelmina en Balmas in 1912.

⁴¹ Bedoeld zal zijn voor de reis Rotterdam-Den Haag en retour, ten behoeve van het derde bezoek van Balmas aan Wilhelmina.

Lijst van de opbrengsten van de collecte 1912 in Nederland

Nijmegen	fl 74
Arnhem	77,50
Velp	22,50
Brummen	28,50
Ellecom	5,-
Utrecht	206
Baarn	91
Zeist/Driebergen/Doorn	416,75
Hoorn	10
N Brabant	100
Amsterdam	825,89
Haarlem	220
Leiden	53
Den Haag	1023,95
Rotterdam	213,50
Gouda	30
Dordrecht	38,50
Breda	12,50
Delft	35,50
Totaal	fl 3484,09
Parijs	814 francs

1913

15 10 1913 brief van Balmas uit Commugny sur Coppet (Vaud)⁴² aan Rostan te Rome (?)⁴³

Balmas zendt zijn voorgenomen reisroute door Nederland en Frankrijk, met data en postadressen Volgens de planning begint de reis in Nijmegen op 18 oktober 1913 en eindigt zij wat Nederland betreft op 30 november 1913 te Rotterdam Hij verwacht, dat hij van 5 tot 7 november

⁴² Vaud is het Zwitserse kanton dat zich uitstrekt van het Meer van Geneve tot het Meer van Neuchatel met als hoofdstad Lausanne Coppet is een dorp aan het Meer van Geneve op 15 km ten noorden van Geneve Commugny ligt 1 km ten westen van Coppet dus iets landinwaarts en iets hoger

⁴³ Of Roston De naam is niet goed leesbaar Een plaats staat niet in het adres boven de brief maar Balmas zegt in de brief Le ho scritto una cartolina a Roma

De geadresseerde verricht blijkbaar secretariael werk voor het Comitato di Evangelizzazione of voor Ernesto Giampiccolo die in 1913 het presidentschap van Arturo Muston overnam

1913 te Leiden, van 8 tot 15 november te Den Haag en van 24 tot 30 november te Rotterdam zal zijn Via Parijs (1 december), Mulhouse, Colmar en Straatsburg (20-24 december) zal Balmas naar Italië terugkeren Hij zal elke zondag preken, onder meer te Den Haag op 9 november 1913

Balmas vraagt 300 à 400 exemplaren van het gedrukte jaarverslag betreffende de Waldenzenkerk toe te sturen aan de contactpersonen in Utrecht, Haarlem, Den Haag, Amsterdam en Rotterdam Voorts verzoekt hij om spoedige toezending van het 'libretto ufficiale della colletta' waarin donateurs kunnen zien wat ze verleden jaar hebben gegeven, en een officiële introductiebrief getekend door de nieuwe president

Ook de koningin heeft Balmas om zijn volledige reisroute met adressen gevraagd

21 10 1913 briefkaart in het Frans van Balmas uit Arnhem aan Giampiccolo te Turijn

Balmas ontvangt zojuist een telegram van de koningin en de prins uit Het Loo, zij verzoeken hem te komen 'prêcher le 23 novembre à leur résidence d'été au château du Loo, où je serai leur hôte ce jour-là'⁴⁴ Deze gebeurtenis zal door de publiciteit de collecte ook elders ten goede komen Ook is Balmas blij met 'l'honneur que par cela la Reine entend faire au peuple Vaudois' Maar persoonlijk is Balmas niet verrukt van het idee van een bezoek aan Het Loo hij voelt zich niet op zijn gemak aan het hof Hij vraagt Giampiccolo hem ideeën te sturen voor het onderhoud met de koningin, en graag op tijd, om zich te kunnen voorbereiden

De collecte te Arnhem gaat goed, hoewel sommige donateurs overleden blijken

24 10 1913 briefkaart in het Frans van Balmas uit Arnhem aan Giampiccolo te Turijn

De collectes te Nijmegen, Arnhem, Brummen en Velp gaan goed, iets beter zelfs dan verleden jaar Overal ontmoet Balmas sympathie Hij

⁴⁴ Gewoonlijk was Wilhelmina jaarlijks van eind november tot mei in Den Haag, de rest van het jaar, dus de hele zomer, op Het Loo, uitgezonderd de dagen rond de opening van de Staten Generaal die in Den Haag doorgebracht werden, en vakanties buitenslands Het is onzeker, of Balmas werkelijk is uitgenodigd voor te gaan in een dienst op het oude 'kasteel' Het Loo, zoals hij het noemt, of in de hofkapel van het paleis Het laatste is het waarschijnlijkst, Balmas vergist zich wellicht in de terminologie

zal twee of drie dagen de gast zijn van de koningin.⁴⁵ Ook de prins-gemaal heeft Balmas persoonlijk uitgenodigd. Balmas hoopt zo guldens en sympathie voor de Waldenzen te oogsten. Hij vraagt Giampiccolo nogmaals hem ideeën te sturen voor het gesprek met de koningin.

29.10.1913: brief van Balmas uit Utrecht aan Giampiccolo te Turijn.

Dank voor de aanwijzingen. Balmas zal ze naar vermogen opvolgen. De koningin heeft Balmas ten paleize genodigd:⁴⁶ een publieke aanbeveling voor de zaak der Waldenzen en voor het werk van het Comité.

Een Nederlandstalige predikant heeft aangeboden een boekje over de Waldenzen te schrijven, voor wijde verspreiding in Nederland. Balmas zal trachten de koningin te interesseren voor het dragen van de drukkosten. Zo'n boekje zou veel belangstelling voor de Waldenzenkerk kunnen wekken, en er zou hier dan misschien een comité voor de collecte kunnen worden gevormd.⁴⁷ Balmas zal de koningin hiervoor trachten te interesseren. De zaak zou er eenvoudiger door worden. Balmas doet zijn best! Utrecht gaf meer dan verleden jaar.

Balmas vraagt naar de mogelijkheid van zijn overplaatsing van Sampierdarena naar Turijn. Liever niet naar Verona: hij wil een grotere gemeente, ook voor zijn geestelijke en intellectuele ontwikkeling.⁴⁸

22.11.1913: brief van Balmas uit Amsterdam aan Giampiccolo te Turijn.

Balmas heeft fl. 2500 overgemaakt naar Italië en zal ook uit Rotterdam een mooi sommetje sturen. De opbrengsten te Amsterdam en Den Haag waren minder dan verleden jaar, maar het totaal zal hetzelfde zijn. Hij vraagt Giampiccolo het jaarverslag over de Waldenzenkerk in veelvoud naar Parijs, Mulhouse, Colmar en Straatsburg te zenden. Hopelijk zal de collecte in de Elzas niet tegenvallen.

⁴⁵ Bedoeld is rond 23 november 1913 op Het Loo

⁴⁶ Ook hier zal Balmas wel doelen op zijn logeerpartij op Het Loo rond 23 november 1913, niet op een ontmoeting ten paleize in Den Haag, ofschoon ook die plaats vond, en wel op dinsdag 25 november 1913

⁴⁷ Balmas hoopt blijkbaar, dat dit comité de collectereizen voortaan zal voorbereiden of geheel overbodig zal maken, dit zou hem en anderen veel moeite besparen

⁴⁸ Inderdaad is Balmas in 1914 overgeplaatst naar Turijn

25.11.1913 uit Rotterdam, Balmas aan Giampiccolo te Turijn.

Balmas komt zojuist terug van het paleis⁴⁹ van de koningin te Den Haag.⁵⁰

Op zondag 23 november 1913 had Balmas een dienst geleid⁵¹ en gepreikt voor de koningin, de prins-gemaal, het hof en 50 genodigden. Daarna had hij aldaar een lange ontmoeting met hare majesteit gehad.⁵² Vervolgens had hij een ontmoeting met de prins-gemaal gehad. Ook de 'principissima' was daar aan Balmas voorgesteld.⁵³ Opbrengst: fl. 500, een uitnodiging voor komend jaar, en een mooi persoonlijk geschenk in de vorm van een reis die hare majesteit hem wil laten maken naar haar verwante in Mecklenburg.⁵⁴ De koningin zei tegen Balmas, dat ze haar verwante een kerstgeschenk wilde geven, en dat ze zich permitteerde haar het bezoek van Balmas in Duitsland aan te bieden.

Balmas denkt met zijn echtgenote naar Mecklenburg te gaan tussen kerst en nieuwjaar, vanuit Genève. Hij zal dus niet voor 2 of 3 januari 1914 in Italië terug zijn. Hij zal proberen de groothertogin van Oldenburg (want dat is de verwante van Wilhelmina om wie het gaat) te interesseren voor de Waldenzische zaak.

Hij zal eind van de week fl. 1000 overmaken.

Hier eindigt wat van de correspondentie tussen Balmas en het Comitato di evangelizzazione bewaard is.

⁴⁹ Noordeinde Weliswaar liet Wilhelmina in de winter van 1913/1914 het Huis ten Bosch opknappen, maar dit was in november nog niet voor ontvangsten of bewoning gereed. Het had leeggestaan sinds 1877 en verkeerde in een staat van verval en ontreddering. 'In de winter van 1913 op 1914 lieten wij het huis naar onze wensen inrichten,' Wilhelmina, *Eenzaam maar niet alleen*, p. 130.

⁵⁰ Dit was Balmas' **tweede** privé-ontmoeting met Wilhelmina in 1913. Ze had plaats op dinsdag 25 november. Eerder al, op zondag 9 november 1913 had Balmas in de Waalse kerk te Den Haag gepreikt, althans volgens zijn vooraf opgestelde reis- en preekschema. Als hij bij die gelegenheid ook door Wilhelmina ontvangen is, wat ik niet weet, dan zijn de ontmoetingen op 23 november 1913 op Het Loo (zie hierna) en op 25 november 1913 te Den Haag respectievelijk het tweede en derde privé-contact tussen de koningin en Balmas in 1913 geweest. Maar het is niet waarschijnlijk, dat Wilhelmina al op 9 november 1913 in Den Haag was, normaal kwam ze pas later in november van haar zomerverblijf op Het Loo terug naar Den Haag om daar de winter door te brengen.

⁵¹ Op Het Loo, waarschijnlijk in de hofkapel van het paleis.

⁵² Dit was Balmas' **eerste** privé-ontmoeting met Wilhelmina in 1913.

⁵³ Balmas bedoelt prinses Juliana, toen viereneenhalf jaar oud.

⁵⁴ Elisabeth van Oldenburg, de zuster van prins Hendrik en schoonzuster van Wilhelmina, zie over haar n. 24. Zij verbleef met kerst 1913 blijkbaar op het goed van haar eigen familie in Mecklenburg, niet op dat van haar man in Oldenburg.

Besluit

In de herfst van 1912 en opnieuw in de herfst van 1913 maakte Federico Balmas, predikant van de Waldenzische gemeente te Sampierdarena nabij Genua, een reis door Nederland. Beide malen duurde de reis zes weken. Balmas was uitgezonden door het Evangelisatiecomité van de Waldenzenkerk in Italië. Doel was de inzameling van geld voor de armlastige gemeenten van die kerk. De reizen maakten deel uit van een jaarlijks weerkerend collecte-programma in Duitsland, Nederland en Engeland. In Nederland bezocht de collectant primair de Waalse gemeenten.

Balmas vatte zijn taak ernstig op. Wanneer opbrengsten tegenvielen trok hij zich dit aan als een slag, niet voor zichzelf, maar voor de zaak van de Waldenzen. Er kan geen twijfel zijn aan de toewijding, ijver en zorgvuldigheid waarmee hij zich van zijn veeleisende opdracht kweet.

In november 1912 heeft koningin Wilhelmina Balmas drie keer bij zich op het paleis Noordeinde in Den Haag ontvangen. Zij was getroffen door de preek die hij in de Waalse kerk te Den Haag op zondag gehouden had. In haar gesprekken met Balmas toonde ze niet alleen haar interesse in de Waldenzen. In het tweede gesprek heeft zij hem ook gevraagd, hoe zij het Nederlandse volk tot God kon leiden, en daarover een uur met hem gesproken. Zijn reactie gaf haar aanleiding hem enkele dagen later opnieuw twee uur te ontvangen.

In november 1913 heeft de koningin Balmas eerst op Het Loo laten voorgaan en preken in een zondagsdienst. Daarna heeft zij hier een langdurig onderhoud met hem gehad, over de inhoud waarvan Balmas niets meedeelt. Twee dagen later heeft Wilhelmina Balmas ontvangen op het paleis Noordeinde te Den Haag.

Wilhelmina verklaart zelf, dat Balmas, naast andere Franstalige predikanten, voor haar geestelijk leven van betekenis is geweest. Dit is aannemelijk. Balmas stond theologisch dichtbij Frank Thomas; niet voor niets ging hij in 1919 over naar de Vrije evangelische kerk van Genève. Het evangelisch christendom van deze predikers, dat geïnspireerd was door diep ervaren vroomheid, eerbied voor Christus en intensieve lezing van de bijbel, en dat meer sociaal en praktisch gericht was dan dogmatisch of kerkelijk, sprak Wilhelmina aan.

We zullen wel nooit vernemen, welke raad Balmas de koningin heeft gegeven op haar vraag, hoe ze haar volk tot God zou kunnen leiden. Dat ze in 1912 hierin een opdracht zag, zoveel is uit de mededelingen van Balmas zeker. Dezelfde opdracht, maar tegelijk breder en

preciezer geformuleerd, geloofde zij te hebben na haar troonsafstand in 1948: 'Alle mensen te brengen tot Christus.'⁵⁵ Ze bedoelde: mensen van alle volken en rassen tot een geloof te wekken waardoor zij een wezenlijke, persoonlijke binding met Christus konden verkrijgen. Een wezenlijke, persoonlijke binding met God, daartoe verlangde zij het Nederlandse volk al te brengen in 1912. Hoe dat zou moeten, hoopte zij te vernemen van de Italiaanse predikant Federico Balmas.

Résumé

Dans son autobiographie de 1959, la princesse Wilhelmina d'Orange-Nassau, reine des Pays-Bas de 1890 à 1948, indique que durant les années 1900/1914 elle a été inspirée et influencée par plusieurs prédicateurs évangéliques francophones. Elle mentionne Frank Thomas de Genève, Ruben Saillens de Paris et un pasteur vaudois dont elle ne donne que le nom de famille: Balmas. Qui était ce Balmas et comment Wilhelmina a-t-elle fait sa connaissance? Voilà les questions auxquelles cet article essaie de répondre. Les archives de l'Eglise vaudoise conservées à Torre Pellice contiennent toute une série de documents qui montrent que Federico Balmas (1878-1934), à l'époque pasteur de l'église vaudoise de Sampierdarena (près de Gênes), a visité les Pays-Bas en 1912 et une seconde fois en 1913. Les deux fois, il faisait le tour des églises wallonnes de ce pays pour y faire la collecte annuelle en faveur des communautés vaudoises d'Italie. En novembre 1912, la reine Wilhelmina l'a entendu prêcher dans l'église wallonne de La Haye. Ensuite, elle l'a invité à lui rendre visite au palais royal. Cette première visite fut suivie, la même semaine, de deux autres rencontres personnelles, pendant lesquelles la reine a eu un long entretien avec lui. En novembre 1913, à l'invitation de la reine, il a prêché au palais du Loo. Ensuite, la reine a eu un premier long entretien avec lui au palais du Loo et, quelques jours plus tard, un second à La Haye. Selon Balmas, lors de son premier voyage, en novembre 1912, la reine lui aurait dit: "Je voudrais être utile à mon peuple pour le conduire à Dieu. Comment pensez-vous que je doive m'y prendre?" Cette question révèle comment elle concevait sa responsabilité royale et comment elle cherchait conseil auprès d'un pasteur étranger.

⁵⁵ *Eenzaam maar niet alleen*, p. 442.